

Wij moeten leren om Europa weer te omarmen

Kleine burger is vermalen in het politieke raderwerk en haalt zijn gram via populisme en brexit

Erwin van den Brink

Mijn vader vertelde mij eens dat ik er eigenlijk niet had behoren te zijn. Dat was omdat hij zelf de Tweede Wereldoorlog ternauwernood had overleefd. Daarna had hij mijn moeder leren kennen met wie hij ons gezin stichtte. En dat ervoer hij als een godswonder. Hij leefde, vond hij, op extra tijd die hij had gekregen. Op uitstel van de dood. Hij had namelijk de Slag om Berlijn meegemaakt.

Hij had de dagen voor de val van Berlijn gevangen gezeten in het kruisvuur tussen Duitsers en Russen waarbij hij veel mensen die hij kende had zien sneuvelen: Nederlanders, Fransen, Belgen én Duitsers. Voordien overleefde hij de geallieerde bombardementen op de fabrieken waar hij en anderen dwangarbeid verrichtten.

Alhoewel hij als achttienjarige was opgepakt en op transport was gesteld om te werken in de Duitse oorlogsindustrie, was hij mild en vergevingsgezind jegens Duitsers. Ik leerde pas waarom toen ik op zolder in zijn oorlogskoffer een schriftje vond waarin foto's waren geplakt die hij in Duitsland had gemaakt met een camera die hij ergens had gevonden. Op een van die foto's staat mijn vader voor een huis naast een vrouw en eronder staat geschreven: 'Meine Pflegemutti'.

Deze Duitse vrouw had zich over mijn vader ontfermd en hem in huis genomen. Zij wist dat de zoon van de koster van de parochiekerk die zij bezocht, was gelegerd in IJmuiden, vlakbij Haarlem waar mijn vader vandaan kwam. De brieven die mijn vader aan zijn ouders schreef, gaf Pflegemutti aan de koster die ze via de Duitse veldpost aan zijn zoon stuurde. Die zoon, een Duitse soldaat, bracht die brieven op zondag, tijdens zijn verlof, lopend van IJmuiden naar Haarlem. Twee uur heen, twee uur terug.

Ook toen in Duitsland het nazisme huishield, waren er in dat land mensen die hun moreel kompas behouden hadden. Die niet dapper genoeg waren om een aanslag op Hitler te beramen, maar die wel een minderjarige Nederlandse dwangarbeider in huis namen en zorgden dat hij contact hield met zijn ouders.

We dachten dat we dit duister voorgoed achter ons hadden gelaten en dat wij voortaan zouden leven in het licht van de Europese samenwerking: de vrede voor onze tijd. Maar nu lijkt dat beest toch weer de kop op te steken. Hoe heeft het toch weer zover kunnen komen?

Nationalisme (in zijn negatieve connotatie) als wegbereider van het fascisme, een ideologie die teert op alleen maar vijandbeelden, vindt de krachtigste voedingsbodem in een burgerij, een middenklasse, die teleurgesteld is geraakt in haar legitieme volksvertegenwoordigers. In de ideale situatie binden deze vertegenwoordigers een achterban aan zich met een verhaal dat lotsverbetering belooft en ook daadwerkelijk levert, wel-

ILLUSTRATIE: RHONALD BLOMMESTEIN

iswaar in kleine stappen, maar wel met blijvend resultaat. De AOW is in Nederland daarvan misschien wel het belangrijkste voorbeeld.

In de Rijnlandse economie, de Duitse 'Soziale Marktwirtschaft' van na de oorlog, kon je je voor argumentatie altijd laven in het linkse en in het rechtse kamp, als je het ergens niet mee eens was. Er was een hybride gelijk. Er was water in de wijn. Er was een alternatief dat perspectief bood. Na de ineenstorting van het communisme in 1990 is de linkse argumentatie verstomd. Er was doodeenvoudig geen antithese meer. Er heerst sindsdien asymmetrie in het ideologische debat. Premier Kok, de laatste representant van de oude sociaaldemocratie, wierp zijn 'ideologische veren' af.

De publieke zaak, de ambtenarij, werd gereduceerd tot een normale bedrijfstak. Net als de politiek zelf. De politiek ingaan is nu soms een carrièrestap, een investering in jezelf. Een plek voor ambitieuze passanten. In dat licht is ook de kritiek te verklaren op de 'riante' wachtdregeling voor politici. Het is gewoon een vak en iedereen wordt tegenwoordig 'zomaar' ontslagen, dus wat zeuren ze nou.

De marktwerking, het marketingdenken, dicteerde dat politici vooral goed naar hun kiezers moesten luisteren. De Britse premier Cameron is een toonbeeld van die verzakelijking. Een voormalig communicatieadviseur, die de politiek ziet als een bedrijfstak, de Conservatieve Partij als een bedrijf dat door eurosceptici in de fik is gestoken en die dat brandje wel even zal blussen met een emmer water, een referendum. Daar blijkt alleen benzine in te zitten. Een 'casus' van 'mismatchmanagement'. Een inschattingsfout.

De markt is de maat der dingen geworden. Het equilibrium. De natuurlijke zijnstoestand nadat de anomalie van het communisme zichzelf had opgeheven. Het kapitalisme is eveneens een ideologie, in orthodoxie en starheid het spiegelbeeld van het communisme en even verlamdend, zo legt de Britse politiek filosoof John Gray uit in zijn boek *False Dawn*.

Dat de 'lower middle class', de politiemann en de onderwijzer, in Engeland het brexitreferendum heeft gebruikt om zich tegen de Eton-elite te keren, heeft niet zozeer te maken met een anti-Europagevoel. Het heeft te maken met het

uithollen van de verzorgingsstaat, het hopeloze adagium van 'eigen verantwoordelijkheid', de cynische flexibilisering van alles en iedereen, maar vooral het ontbreken van een hoopgevend, meeslepend verhaal waarmee mensen zich willen verbinden.

En de 'Europese' elite heeft die emotie niet geadresseerd. Wij hebben een kwarteeuw achter de rug waarin rechts denken volledig uit de bocht is gevlogen bij gebrek aan enige betekenisvolle linkse betogeling. Dat mag zowel links als rechts zich aantrekken. Het midden, de 'lower middle class', de kleine burgerij, die is er tussen vermalen en haalt nu zijn gram via populisme en brexit.

Waar wij naar snakken, is een visionair, verbindend verhaal. Zoals Antoine de Saint Exupéry schreef in *De Kleine Prins*: 'Als je wilt dat mensen een schip bouwen, begin dan niet met hen hout te laten verzamelen en ze werktaken toe te delen, maar laat hen eerst verlangen naar de oneindigheid van de zee.'

Erwin van den Brink is publicist en oud-hoofdredacteur van De Ingenieur, Natuurwetenschap en Techniek en Technology Review Nederland.

De publieke zaak, de ambtenarij, is gereduceerd tot een normale bedrijfstak. Net als de politiek zelf